

אמרנו: עד כמה שנגיע לאמונה ברורה וחושית בעבודתינו — לגילוי גמור של שמו ית' ושכינתו נזכה רק בגאולה האחרונה. עומק הענין הוא זה: לפי תפיסתנו אנחנו בונים, כותבים, מוכרים וקונים לפי ראות עינינו, ואנחנו הם העושים כל דבר, אלא שאנחנו מאמינים ש'אם ה' לא יבנה בית, שוא עמלו בוניו בו'; אם ה' לא ישמור עיר, שוא שקד שומר' — להצלחת מעשינו אנו זקוקים לסיעתא דשמיא. וגם למאמין אורב נסיון של 'כחי ועוצם ידי עשה לי' וכו', כיון שסוף סוף אנחנו הם העושים. זהו ביאור השם אד'; אמנם אנחנו פועלים כפי ראות עינינו, אבל הוא ית' הוא האדון עלינו ועל הצלחת מעשינו. — לעתיד לבא 'ידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו' — האדם לא יוכל כלל להתימר כי הוא בכח עצמו פעל ועשה משהו, כי ידע בבירור כי הוא ית' פעל ועשה הכל, והאדם אינו אלא כגרזן ביד החוצב בו; כמו שהעט ביד האדם אינו יכול לחשוב שהוא כתב, כי בודאי האדם הוא הכותב עם העט — כך יכיר כל אדם כי הוא בעצמו אינו עושה כלום, רק הקב"ה עושה הכל, והוא כעט או כגרזן בידו. לכן אז לא נקרא עוד את השי"ת בשם אד' אלא בשם הוי', כי נדע ונכיר בגלוי כי הוא ית' הוא הפועל והעושה הכל. זהו 'ושמו אחד'. בזמן הזה יש לנו עוד דמיון כאילו אנחנו עושים ופועלים בכח עצמנו, וזה מסתיר את אחדותו ית', כי בודאי גם היום הזה הוא ית' לבדו עושה כל. זהו גילוי אחדותו ית' לעתיד לבא, וזהו הגילוי הגמור של האמת'. (עלי שור, ח"ב עמ' תקסא)

ע"ע: אמרי פינחס (מקוריץ) — לקוטי הש"ס, פסחים נ; לקוטי ישמח ישראל — ברכות ו; תהלים ל.

'זעירי הוה קא מישתמיט מיניה דרבי יוחנן דהוה אמר ליה נסיב ברת' — מבואר שזעירי היה ממשפחות המיוחסות שבבבל. וע' בכתובות יג. שסובר זעירי מעלה עשו ביוחסין, שלכך אעפ"י שאין אוסרים אשה על בעלה כשנתייחדה עם אחר, אעפ"כ לענין יוחסין, אשה (פנויה) שראוה נסתרת עם אחד — נפגם יחוסה ואינה כשרה לכהן. [ולרבי יהושע אפילו אם אומרת כהן הוא, אינה נאמנת]. יתכן ונמנע זעירי לינשא למשפחה שאינה חוששת למעלה זו. (שמעתי)

דף עב

'ושמתינהו ר' אחי ברבי יאשיה ואישתמוד' — מכאן הוכיח בעל תרומת הדשן (פסקים וכתבים' קלח) שאין נמנעים מלנדות את המחויב בנידוי גם אם על ידי כן עלול לצאת לתרבות רעה, כי לאיזה צורך השמיעונו מקרה זה אם לא כדי ללמדנו הלכה. וכן פסק הרמ"א (יו"ד שלד). ואולם יש חולקים בדבר (ע' ט"ז שם. וע' ש"ך; שו"ת חות יאיר קמא).

לא הוכיח מכך שאם אסור לעשות כן, כיצד ארעה תקלה גדולה לצדיק, שעל ידו נשתמדו — הא לא קשיא, לפי שהדבר תלוי בבחירתם, והקלקלה מתייחסת אליהם ולא אליו.

'תני רב יוסף: אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב ומסורבלין כדוב...' — במסכת ברכות (ח): שבחו את הפרסיים שצנועין הם באכילתם ובדבר אחר [וכן בכתובות מח — הוא בבגדו והיא בבגדה — מנהג פרסיים]. ואפשר שאין סתירה בין הדברים; מצד אחד אכילתם מרובה שלכך הם מסורבלים ומגודלי בשר, ומאידך אכילתם נעשית בצנעה. ובספר צדקת הצדיק (רנו) כתב בפירוש הגמרא בברכות, שלא באו שם לשבח אומה זאת [מה גם שמיד לאחר מכן מובאת

דרשת הכתוב 'אני צויתי למקודשי' — אלו פרסיים שמזומנין לגיהנם]. ופרש שכל צניעותם לא היתה אלא למילוי תאוותם (וכ"ה בפרי צדיק — חנוכה, מאמרים יד כא. וערש"י סוף מסכת ע"ז). ובכך אפשר ליישב גם סתירה זו, שאף כי על פי המראה החיצוני נראים כצנועים, המשילו אכילתם ושתייתם כדוב — שכך היא מהות אכילתם באמת. [ע' ביומא עז. ששר פרס — דוביאל שמו. ושם השר מורה על מהות האומה ותכונה, כמוש"כ מהרש"א שם].

'אמר ליה רבי ללוי: הראני... הראני...' — יש מי שפרש עפ"י דברי הגמרא במקום אחר (ע' סוכה נג.), שלוי היה רוקד ומבדח את רבי לשמחו. וזהו 'הראני...'. — בקשו שיציגם לו, כיצד הם נראים. (עיון יעקב).

'הראני פרסיים — אמר ליה: דומים לחיילות של בית דוד' — כלומר גבורים. וכן אמרו לעיל (ט:): עשרה קבין של גבורה ירדו לעולם, תשעה נטלו פרסיים.

'הראני ישמעאלים — דומין לשעירים של בית הכסא. הראני תלמידי חכמים שבבבל — דומים למלאכי השרת' — רש"י פרש שדימם לשעירים על שום לבישת השחורים הנוהגת אצלם. וכן המשיל לו הת"ח למלאכים — על שם בגדיהם הלבנים. (וע' גם בנדרים כ: שבת כה: ומגדים חדשים שם). וע' בשיטה מקובצת ברכות כח. שמבואר שאף תלמידי חכמים שבארץ ישראל לבשו בגדי לבן. על באור ענין 'בגדי לבן' ראה בספר שיחת מלאכי השרת (עמ' 6 ואילך), ובפרי צדיק (משפטים א).

מאידך בספר נפש חיים לר"ח פאלאג'י (מערכת ג, ט) כתב: גלימיהו דרבנן הם מגוון שחור. והכי נראה דנהיגי בזמן התלמוד, כמבואר בשבת קמז... ע"ש, ובספרו נפש כל חי (מערכת ת, ג). ומכמה מקומות מבואר שבגדי שחורים מורים על שפלות. [וכן אמרו לענין כהן שנמצא פגם במשפחתו. וכן לעיל מ. 'לבש שחורים ויתכסה שחורים']. וכדי שלא יסתור הדבר להנ"ל אפשר אולי שהגלימה ושאר בגדים החיצוניים הנם שחורים, לאות שפלות והכנעה, אבל בגדיהם הפנימיים לבנים, סמל לנקיות וטהרה פנימית. וכמנהג הרווח כיום.

ומהרש"א פרש לענין נקיות; אלו אינם מקפידים על נקינותם כלל, לעומת תלמידי החכמים שצריכים להקפיד על נקינותם, שהרי אסור להרהר בדברי תורה במקום הטינופת.

ויש מי שמפרש שעירים של בית הכסא היינו יצר של תאות זנות שנקרא 'מנוול'. וזהו הנקרא בתורה שחור ומכוער, היפך 'פה תואר' — המורה על מי שנגדר בזה, ויש לו גוף נקי. וכמו כן בני קדר שחורים המה מפני שהם מקליפת ישמעאל שהיא זנות (ע' לעיל מט: תשעה קבין של זנות נטלה עריבא). ועל רמז זה אמרו (בברכות סב) אין קורין צנוע אלא למי שצנוע בבית הכסא, כי שם צניעות הונח על הנגדר מתאוות [כמו 'משום צנועות ומשום פרוצות'. ריש כתובות]. (עפ"י פרי צדיק ח"א, לו' דחנוכה).

(ע"ב) 'שהיו מפריעין עצמם ומתריזין...' — הוצגו דברים אלו בתלמוד, להצדיק דינו של הקב"ה בחורבן ביתו (ריעב"ץ — סוכה נג).

'ממזירי ונתיני טהורים לעתיד לבא — דברי ר' יוסי. ר' מאיר אומר: אין טהורים' — נתלקו הראשונים ז"ל; יש סוברים שהדברים אמורים גם לגבי ממזרים ודאיים, שייטתהו. ואין להקשות אם כן בטלת לאו דממזר לעתיד לבא — שיש לומר שזו הוראת שעה בלבד, כלפי אותם ממזרים שיהיו הקיימים עד אליהו, שיוכשרו. (רמב"ן ורשב"א לעיל עא. וכן נקט מהרש"ל לעיקר). ויש סוברים שדברי ר' יוסי אינם אלא על משפחות מסופקות, אבל חלילה שיתערבו זרע קדש

בממזרים ידועים, 'אפילו נותנים להם מלא ביתם כסף וזהב — שעליהם נאמר אליהו כופתו והקב"ה רוצעו' (ריטב"א לעיל בשם מורו; רבנו יהונתן; רא"ש; תוס' טוך). וסיים הריטב"א: 'והא-ל ברחמיו יזכנו לימות המשיח ויורנו האמת'.

'ככתבם וכלשונם'

להלן קטעים מלוקטים בעניני יחוס והשפעת האבות על זרעם אחריהם:
פן יש בכם שרש פורה ראש ולענה — '... כי האב שורש והבן נצר משרשיו יפרה, והזכיר השורש לומר כי הוא יכול להביא באלה הדורות הבאים, שהשורש אשר ממנו יצמחו, הוא לפניו היום, והוא בא בברית הזאת. ואמר 'פורה ראש', לרמוז כי משורש מתוק לא יצא מר, וכל אשר לבבו שלם עם ה' הנכבד ולא הרהר כלל בעבודה זרה — לא יוליד מודה בה. ואל תקשה עלי בזה מן הכתוב והוליד בן פריין (יחזקאל יח) — כי אמת הדבר וסוד גדול, לא אוכל לפרש בו'. (רמב"ן — נצבים. וע' צדקת הצדיק — ג).

מתהלך בתומו צדיק — אשרי בניו אחריו — 'כי כמה מידות שהצדיק טרח ויגע להשיגם, לבניו אחריו המה כטבע מוטבע, ובקצת יגיעה יגיעו לזה. כמו שנראה בחוש שרבים מעמי ארץ מהיהודים מוסרים את עצמם על קידוש השם, והוא מוטבע בנו מאבינו אברהם שמסר נפשו לאור כשדים על אמונתו.
וכן כל העשרה נסיונות היו להישיר הדרך לפנינו. וכן ההתעוררות לאדם פתאום לילך לארץ הקדש, הוא מנסיון לך לך...'. (רוח חיים — אבות הג. וע' בהרחבת הענין ב'מכתב מאלהו' ח"א עמ' 8 ואילך).

'ולכך התחיל בפסוק 'ואלה שמות' — לספר יחוסם, שזה ענין גלות מצרים, לברר ענין יחוס ישראל, שהוא אמת, שאין להם להתערב בגויים כי הם מיוחדים.
ולכך התחלת מסכת פסחים 'אור לי"ד' — ללמד שלא ידבר לשון מגונה, כדאיתא בגמרא ע"ש. והיינו, כי שלימות הלשון מורה על שלימות היחוס, כמו שאיתא שם... ובמגילה... ובקדושין...'. (אור זרוע לצדיק, עמ' 27 ואילך)

'... והמורם, כי יציאת מצרים הוא בירור יחוס ישראל, שהם מיוחדים עם מובדל ומופרש להשי"ת, והגלות (באה) לברר זה. ולכך היתה הגלות עבדות, שעבדים אמרו ז"ל אין להם יחס כלל, רק כ'פר בן בקר'...
כי שונאי דוד היה עיקרם בעלי לשון הרע כנודע, שזה מורה על העדר היחס, כמו שכתבתי לעיל, שכל הפוסל במומו פוסל, ורצו לפסול דוד בזה...
ומצד זה נמשך הגלות, כי לעולם הגלות הוא מפני שיש טענה קצת על זה... ותיקונו — דברי תורה, כמו שאמרו ז"ל בערכין 'זאת תורת המצורע' — מאי תקנתיה? יעסוק בתורה... ולשון הרע הוא סימן לחסרון ביחוס עצמו כנ"ל, אבל שמירת הלשון זה לאות על יחוס בעצם ושורש, ואע"פ שאינו מגזע היחש בפועל'. (שם. וע' בהרחבת הענין).

'... וזה היה כל עסק עזרא, שהפריש נשים נכריות ועל ידי זה זכה לחבר ספר יוחסין, הוא ספר דברי הימים (ב"ב טו.) ועשה בבל כסולת נקיה (קדושין טז:). וכן אליהו יבוא ליחס בני ישראל.

וזהו עיקר מעלת ישראל, שיש להם יחוס, וכשז"ל 'הביאו לי ספר יוחסין כדרך שבני מביאים', מה שאין כן עכו"ם — עם הדומה לחמור, אין אב לעכו"ם, ללכת אחר משפחת אב, וכבהמה דאין לה ייחס. ועל כן אמרו גד גדוד יגודנו כי היוצאים במלחמת בית דוד, גם כן היו מיוחסים (כמ"ש בקדושין), וזהו בא גד — גדא בביתא, כי עיקר המזל-טוב הוא היחוס, וכמו שאיתא ב'עשרה מאמרות' דנפשות האבות הם נעשים מזל לבנים. והיינו, כי המזל הוא ה'אין' שממנו נמשך ה'יש', והוא כח הנעלם שבאב שממנו נמשכו הבנים. ועל כן כשנולד בן או כשנושא אשה כדי לקיים המין והיחוס, אומרים 'מזל טוב' — דבוה נבנה המזל, ומברכים שיהיה לטוב...'. (מחשבות חרוץ, עמ' 60)

'על ידי רחמים יוכל לזכות שיהיה נפסק הלכה לטובתו...

וגם בנוגע לענין יחוס משפחות דנוגע להרבה משפחות ומאורעות — אם אחד זוכה, הוא מזכה גם כל האחרים עמו שיהיה נגמר ההלכה ונפסק בבית דין כדעת אותו המתירו לבוא בקהל. וכך קבלתי, שעל ידי רחמים יוכל לזכות להיות מיוחס'. (דברי סופרים יח)

'לדעת חז"ל בכל מקום יש קשר בין מוצאו המשפחתי של אדם לבין מידותיו. מידות טובות, כגון ענוה, חסד, ותרנות, הן כעין שטר יחוס, עדות ברורה על מוצא משפחתי כשר ונקי. כשהסתפק יהודי אם להשתדך עם משפחה מסוימת, יעצו לו 'זיל בתר שתיקתא' — לך וראה בשעת מריבה מי הוא המוותר ראשון ושתוק כדי לפרוש מן הריב — הוא המיוחס, כי 'שתיקתא דבבל היינו יחוסא'.

ומאידך — עזות, יהירות וגסות רוח הן סימן לפסול במשפחה. וסיפרו בתוספתא (סוטה יד,ח) בצער על דור של ירידה מוסרית: 'משרבו יהירים, התחילו בנות ישראל להנשא ליהירים, לפי שאין דורנו רואה אלא לפנים' (כלומר, דברים חיצוניים). ואנן מה נענה בתרייהו! לכן הדגישו החכמים ביבמות וקידושין את היחס בין מידות שבנפש האדם לבין עניני יחוס — כי הם מותנים זה בזה. ואומרת הגמרא בקידושין 'בבל בריאה, מישן מתה, מדי חולה, עילם גוססת'. אל מישן התגלגלו שתי המדות (ע' יבמות יז ולעיל מט:) ומבחינת היחוס נחשבת למתה. בעילם בנו חנופה וגסות-רוח את ביתן הקבוע (סנהדרין כד.) ולכן היא גוססת מבחינת כשרות המשפחות. בהרפניה נקלטו הפסולים. רק בבל, שעזרא עשאה כסולת נקיה, היא בריאה וכשרה'. (עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' עמ' קיט).

דף עג

באורים עיונים וציונים

גר בממזרת — מבואר בגמרא להלן (עה.) שלא רק הגר עצמו מותר בממזרת אלא גם בניו ובני בניו, עד עשרה דורות [ולאחר מכן אסור מדרבנן, שכבר נשכה עברו], או עד שישתקע שם עבודת כוכבים ממנו.

לצנועים שבכהונה. והצנועים שבכהונה מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים. תניא, אמר רבי טרפון: פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לדוכן והטיתי אזני אצל כהן גדול ושמעתי שהבליע שם בנעימת אחיו הכהנים.

אמר רב יהודה אמר רב: שם בן ארבעים ושתים אותיות אין מוסרים אותו אלא למי שצנוע ועניו ועומד בחצי ימיו ואינו כועס ואינו משתכר ואינו מעמיד על מדותיו. וכל היודעו והזהיר בו והמשמרו בטהרה — אהוב למעלה ונחמד למטה ואימתו מוטלת על הבריות ונוחל שני עולמים, העולם הזה והעולם הבא.

בירושלמי (יומא ג,ז. מובא בתורי"ד) מובא שרצו למסור השם לרבי פינחס בן חמא והשיב שאינו יכול מפני שהוא אוכל מעשר ואמר רב, הרגיל בשם אין יכול לאכול מבן אדם כלום.

דף עב

קמט. א. מתי נולד רבי; רב אדא רב אהבה; רב יהודה; רבא; רב אשי?

ב. כיצד הגיב הנביא יחזקאל על מות פלטיהו בן בניהו?

א. רבי נולד כשמת רבי עקיבא.

רב אדא בר אהבה — לפירוש רש"י, נכנס לברית ביום שמת רבי. [והאריך ימים הרבה (ע' תענית כ): עד דורות אחרוני אמוראים, בימי רב נחמן בר יצחק. ור"י פירש ששני רב אדא בר אהבה היו].

בבראשית רבה (נה,ב) אמרו שרב אדא בר אהבה נולד ביום שמת רבי.

רב יהודה נולד ביום (ב"ר נה,ב) שמת רבי.

רבא נולד ביום (שם) שמת רב יהודה.

רב אשי נולד כשמת רבא (עד שלא מת. רמב"ם; בה"ג).

ב. יחזקאל נפל על פניו וזעק בקול גדול כאשר מת פלטיהו בן בניהו. ונחלקו רב ושמואל בדבר; אחד אמר שהיה מיילל עליו על שמת בחצי ימיו, מפני שעשה טובה בישראל, שהציל את יהודי מישן מלהיות עבדים לנבוכדנצר ושלח את עבדיהם תחתם. ואחר אמר שהיה מילל לגנותו, שהיה רע בעיניו שמת מיתה יפה על מיטתו — מפני שפלטיהו היה בתוך אותם האנשים שביוז את היכל ה', שהיו פורעים עצמם ומתריזין עצמם כלפי המקדש.

קנ. א. עבדים שנגזלו על ידי השלטון ובאו אל מקום אחר ונתערבו שם בקהל, האם יש לחוש באותו מקום

לפסולי יחסין?

ב. מה דינם של ממזרים ונתינים לעתיד לבוא?

א. עבדים שנגזלו על ידי השלטון, ובעליהם נתיאשו מהם — לדברי שמואל שהמפקיר עבדו יצא לחרות ואין צריך גט שחרור, אף עבדים אלו נעשו בני חורין ומותרים לישראל. ולדברי רב (בגטין לה:) שצריך גט שחרור, אסורים.

ב. לדברי רבי יוסי ממזרים ונתינים טהורים לעתיד לבוא. (וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם... אטחר אתכם). ולדברי רבי מאיר אין טהורים. אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי.

לדעת הרמב"ן ועוד ראשונים, מדובר בממזרים ובנתינים ודאיים, והוראת שעה היא, שהפסולים הקיימים באותה שעה יטהרו. [אבל ודאי איסור ממזרים ימשיך להתקיים הלאה]. והרא"ה סובר שמחלוקתם בשיאנם ידועים, אבל הממזרים והנתינים הידועים — לא יטהרו. ונתינים שייטהרו — פירש הרא"ש בתוספותיו, באותם שנתחנתו בהם, אבל אותם שהם ואבותיהם ואמותיהם נתינים — לא.

דפים עב — עג

קנא. א. האם גר מותר לשאת ממזרת?

ב. האם כהנות מותרות לינשא לגרים, עבדים-משוחררים וחללים?

א. לדברי רבי יוסי, גר נושא ממזרת. (חמשה 'קהלים' נאמרו בפסולי יחסין; לכהנים, ללוויים, לישראלים, להתיר ממזר בשתוקי ולהתיר שתוקי בישראל, אבל גרים אינם קרויים 'קהל'). רבי יהודה אוסר, (שקהל גרים נקרא 'קהל' — אם משום יתור הכתוב קהל [וכהנים ולויים — מ'קהל' אחד נלמדו; או אפשר שלא הוצרך 'קהל' מיוחד לשתוקי בישראל], או מהקהל חקה אחת לכם ולגר הגר). דרשו רבי זירא ורבא שגר מותר בממזרת. וכן מסקנת ההלכה. בכלל 'גר' — עבד משוחרר. (פוסקים).

ב. אמרו בברייתא שגר ועבד משוחרר וחלל מותרים בכהנת. לא הוזהרו כשרות להנשא לפסולים (בפסולים כגון אלו שלא נאסרו הם, לאפוקי פסולי קהל שגם הם הוזהרו להנשא לכשרים, כגון ממזר ונתין. רש"י). וכן אמר רב יהודה אמר רב. וכן דרש רבא במחזוא. וכן הסיקו הלכה.

דף עג

קנב. א. שתוקי ואסופי — האם מותרים לבוא בקהל, ומדוע?

ב. איזהו אסופי?

ג. האם נאמנים איש ואשה על תינוק הנמצא בשוק, לומר זה בננו?

א. מדין תורה שתוקי ואסופי מותרים לבוא בקהל, וכן מותרים בממזרת. (לא יבא ממזר — ממזר ודאי ולא ספק — בקהל ה' — בקהל ודאי ולא בספק. ועל כן שתוקי מותר אפילו בספק שקול, כגון באופן שאין הולכים אחר רוב כשרים, שהלכה אמו אל הבעל, והרי כל קבוע כמחצה על מחצה דמי). אבל מדרבנן שתוקי ואסופי אסורים. מעלה עשו ביוחסין.

שתוקי ואסופי, יש לכתוב שמותיהם בגט ובכתובה בשמם הפרטי בלבד, כמו שכתב השלחן-ערוך. ואין לכתוב את שם האם ולא 'בן אברהם אבינו'. ואף במקום שנהגו כן, מנהג מוטעה הוא. (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ג ק,ג).

ב. אסופי הוא תינוק שנמצא מושלך באופן שהדעת נוטה שמשום שגולד מן הפסול לכך השליכוהו, כגון שהושלך במקום שמצויות שם חיות ומזיקים אחרים, כמפורט בגמרא, אבל אם הושלך באופן שמור,